

Ett förberedande uppdrag
inför utvecklingen av ett
särskilt antagningsprov till
ämneslärarutbildningen

Kan ett antagningsprov minska avhoppet på ämneslärarutbildningen?

Universitets- och
högskolerådet

www.uhr.se

Kan ett antagningsprov minska avhoppet på ämneslärarutbildningen?

Ett förberedande uppdrag inför utvecklingen av ett särskilt antagningsprov till ämneslärarutbildningen

Universitets- och
högskolerådet

Kan ett antagningsprov minska avhoppet på ämneslärarutbildningen?

Ett förberedande uppdrag inför utvecklingen av ett särskilt antagningsprov till ämneslärarutbildningen

Universitets- och högskolerådet, december 2018

Kontaktperson: Karin Holmvall

ISBN 978-91-7561-061-0

För mer information om myndigheten och våra publikationer, se www.uhr.se.

Innehåll

Sammanfattning	4
Kap. 1 Inledning.....	5
Uppdraget	5
UHR fokuserar på syftet att minska avhoppet	6
Kap. 2 Varför hoppar ämneslärarstudenterna av?	7
Svårigheter med det akademiska skrivandet	7
Utbildningen för svår för vissa och för lätt andra	9
Många hoppar av tidigt, ofta på grund av felval	9
Små miljöer ger svag läraridentitet	10
Ämnesstudierna i fokus och sen kontakt med lärarrollen	11
Det finns mer fördelaktiga sätt att bli ämneslärare	11
Läraryrkets status och utsatta arbetssituationen påverkar	13
Givet problembilden, vad kan ett antagningsprov bidra med?	13
Kap. 3 Erfarenheter från försöket med lämplighetsbedömning	14
Fördjupade analyser av de studenter som lämplighetsbedömdes	14
Betygen påverkade genomströmningen	15
Forskningsöversikten i ljuset av ett antagningsprov	16
Kap. 4 Antagningsprov	18
Hur arbetet med utformningen kan läggas upp.....	18
Möjlig tidplan	19
Digitalt prov mest rimligt givet antalet sökande.....	19
Hur passar ett antagningsprov in i antagningsprocessen?	19
Kap. 5 Olika sätt att minska avhoppet.....	22
Utökad studievägledning inför valet av utbildning	22
Inledande "lärarstrimma" på utbildningen	24
Tidigare och mer kontakt med läraryrket	25
Skapa mer av en läarmiljö.....	26
Fortsatt stöd viktigt till de studenter som behöver det	26
Hur många avhopp är "riktiga" och hur många är val av en annan väg?.....	27
Kap. 6 Avslutande reflektioner	28
Ett antagningsprov bedöms inte kunna påverka avhoppet i önskad omfattning	28
Många olika orsaker till avhopp kräver en kombination av lösningar	29
Referenslista	31

Sammanfattning

Universitets- och högskolerådet (UHR) har haft i uppdrag att förbereda utvecklingen av ett antagningsprov till ämneslärarutbildningen. UHR har valt att fokusera på provets syfte, som är att minska avhopp. För att kunna bidra till syftet är det centralt att förstå varför studenterna hoppar av.

Varje avhopp är unikt och beror på den enskilda individens förutsättningar och val i relation till sin utbildning och situation i övrigt. Även om varje avhopp är unikt kan UHR ändå konstatera att det finns några typer av orsaker till avhopp som är vanligt förekommande när det gäller ämneslärarutbildningen. Några av dessa är relaterade till studenterna, andra till själva utbildningens innehåll och utformning. Ytterligare andra är relaterade till samhället och förutsättningar utanför högskolan.

Ett antagningsprov kan skatta egenskaper och förmågor hos en individ. Då flertalet av orsakerna till avhopp inte är relaterade till studenterna är UHR:s bedömning att ett antagningsprov, även det mest optimalt konstruerade, inte skulle kunna påverka avhoppet från ämneslärarutbildningen i tillräcklig omfattning.

Den övergripande slutsatsen är att de många olika orsakerna till avhopp som framkommit under utredningen kräver flera lösningar, ofta i kombination med varandra, för att kunna minska avhoppet. Inom den begränsade tidsramen för uppdraget lämnar UHR ett antal förslag på åtgärder som på olika sätt skulle kunna motverka att studenter hoppar av ämneslärarutbildningen. Fokus ligger på de åtgärder som är relaterade till studenten och utbildningen, inte sådant som ligger utanför högskolan. Förslagen anknyter i flera fall till den utveckling som redan pågår på lärosätena. Förslagen behöver kompletteras och vidareutvecklas av de som kan frågorna bäst, det vill säga lärosätena, studenterna och andra intressenter. UHR:s förslag är:

- Utöka studievägledningen inför val av utbildning.
- Lägg in en inledande "lärarstrimma" med fokus på lärarrollen och ämnesdidaktik.
- Ge studenterna tidigare och mer kontakt med lärarrollen.
- Skapa mer av en "lärarmiljö" på ämneslärarutbildningen.
- Stöd den heterogena studentpopulationen.

Sammantaget bedömer UHR att de föreslagna åtgärderna, i vidareutvecklade former och i kombination med varandra utifrån de behov som finns inom olika ämnesinriktningar och på olika lärosäten, bidrar till att minska avhoppet från ämneslärarutbildningar på ett effektivare sätt än ett antagningsprov.

Kap. 1 Inledning

I dag råder det en stor brist på lärare, en brist som förväntas bestå och sannolikt förvärras framöver (Regeringen 2016, Skolverket 2018). Statsmakterna har under lång tid och på olika sätt försökt motverka denna bristsituation. Ett problem som bidrar till detta är de många avhoppen från ämneslärarutbildningen. Uppdraget som redovisas i den här rapporten är att förbereda utvecklingen av ett antagningsprov för ämneslärarutbildningen som en del av den särskilda behörigheten.

Uppdraget

Universitets- och högskolerådet (UHR) fick i juli 2018 ett förberedande uppdrag inför en utveckling av ett särskilt antagningsprov för ämneslärarutbildningen.¹ I uppdraget anger regeringen följande:

- Myndigheten ska förbereda utvecklingen av ett särskilt antagningsprov för ämneslärarutbildningen. Godkänt resultat på provet ska krävas för särskild behörighet.
- Utvecklingen av ett sådant prov ska utgå från erfarenheterna från den tidigare genomförda försöksverksamheten med lämplighetsbedömning vid antagning till lärar- och förskollärarutbildning.
- I uppdraget ingår att föreslå hur arbetet med utformningen av ett antagningsprov för ämneslärarutbildningen bör läggas upp, hur genomförandet av provet bör organiseras nationellt och tidsplan för arbetet, inklusive när ett antagningsprov kan införas i antagningsprocessen.
- Myndigheten ska genomföra uppdraget i dialog med universitet och högskolor som har tillstånd att utfärda ämneslärarexamen.

Myndigheten ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 14 december 2018.

I muntlig kommunikation har Utbildningsdepartementet vidare lagt till att provet ska mäta de sökandes motivation och drivkraft för att bli lärare i syfte att minska avhoppet från ämneslärarutbildningen, något som ministern för högre utbildning och forskning Helene Hellmark Knutsson även lyfte i en debattartikel i Svenska Dagbladet tidigare i höstas (2018).

¹ Uppdraget finns beskrivet i det reviderade regleringsbrev som beslutades 2018-07-26.
https://www.uhr.se/globalassets/_uhr.se/om-uhr/vara-uppdrag/uhr-regleringsbrev-2018-andringar-180726.pdf

UHR fokuserar på syftet att minska avhoppet

UHR ska förbereda utvecklingen av ett antagningsprov med syftet att bidra till minskade avhopp från ämneslärarutbildningarna. En möjlig anledning till en hög avhoppsfrekvens kan vara bristande motivation hos studenterna. Fokus i uppdragets genomförande ligger i första hand på att minska avhoppet i ett brett perspektiv. Valet att ha detta breda perspektiv baserar UHR på erfarenheterna från försöksverksamheten med lämplighetsbedömning av sökande till lärarutbildningen (UHR 2018) och på samtal med representanter för ämneslärarutbildningarna. En ytterligare anledning till att vidga perspektivet är att ett prov förutsätter att det som ska "rättas till" i huvudsak finns hos studenterna. Ett vidgat perspektiv medger att även studera strukturella förutsättningar och problem som kan bidra till de många avhoppet.

Forskningen ger stöd för ett brett perspektiv

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) sammanfattar i rapporten *Tidiga avhopp från högskolan* aktuell forskning om studenters val att hoppa av eller fullfölja sin påbörjade utbildning (UKÄ 2017b). De teoretiska avhoppsmodeller som finns handlar om konflikter mellan studentens intresse för och upplevelsen under utbildningen. När det gäller beslutet av hoppa av kan det handla om studentens intresse och motivation för utbildningen och kvaliteten på utbildningen samt ifall målet för utbildningen upplevs som positivt. Beslutet kan vidare handla om huruvida det framtida målet kan nås på annat sätt samt om studenten lyckas i studierna och trivs på sin utbildning, både med andra studenter och med lärare och annan personal. Bland andra, kända och okända faktorer, har alla dessa områden visat sig kunna påverka en students val att hoppa av eller stanna kvar på sin utbildning. Sammantaget stöder detta ett brett angreppssätt i frågan om att minska avhoppet från ämneslärarutbildningen.

UHR har haft en referensgrupp bestående av universitetslektor Emil Bertilsson, Uppsala universitet, seniorprofessor Per Gerrevall, Linnéuniversitetet, professor Tony Hansson, Stockholms universitet och utredare Fredrik Svenson, UKÄ, som stöd under uppdraget.

Kap. 2 Varför hoppar ämneslärarstudenterna av?

Då syftet med ett antagningsprov är att minska avhoppet är det centralt att förstå varför studenterna hoppar av. Följande frågor behöver besvaras: Var utbildningen för svår, för lätt, för dålig eller var det fel val av utbildning från början? Fick studenten inte känna på yrket tidigt nog, eller styrde helt andra orsaker som är kopplade till utbildningen eller orsaker som ligger utanför högskolan? Baserat på vad som ligger bakom de många avhoppet kommer lösningen eller lösningarna på problemet att se olika ut.

För att få en så bra bild som möjligt av den här komplexa frågan har UHR valt att belysa den ur studenternas perspektiv, ur lärosätenas perspektiv och med hjälp av statistiska analyser. UHR har sammanställt data från olika källor kring avhopp och möjliga bakomliggande orsaker. De data som använts är avhoppsanalyser, främst från lärosätena, där frågan om avhopp undersöks gentemot studenterna och i viss mån genom statistiska uppföljningar. UHR har även använt UKÄ:s statistiska analyser av avhopp och möjliga förklaringsvariabler på nationell nivå. För att fånga lärosätenas syn på avhoppet och de huvudsakliga orsakerna har UHR genomfört fokusgruppsintervjuer med ett antal ämneslärarutbildningar.²

Den sammantagna bilden är att det är ett antal olika orsaker som är kopplade till de relativt frekventa avhoppet på ämneslärarutbildningen. Flera av orsakerna hänger samman, men UHR kommer i detta kapitel att diskutera dem var för sig i ett försök att göra resultaten lättare att överblicka. En av del av dem hör ihop med studenterna, en del ligger inom ramen för utbildningen och högskolan, och andra återfinns snarare i samhället utanför högskolan. Den tid som har funnits till förfogande för det här förberedande uppdraget har varit relativt kort. Det innebär att de resultat som presenteras här inte ska ses som fullständiga, och bilden kan därför behöva kompletteras och vidareutvecklas. Samtidigt känns bilden rimligt tillförlitlig eftersom det finns en stor samstämmighet i de orsaker till avhopp som framkommer inom ramen för det här arbetet.

Svårigheter med det akademiska skrivandet

Det påstås emellanåt att det finns ett kompetensglapp mellan gymnasiet och högskolan. Det glappet lyftes fram som ett problem i samband med avhoppet från ämneslärarutbildningen under de fokusgruppsintervjuer som UHR genomförde,

² Alla lärosäten med ämneslärarutbildningar bjöds in, och den 24 och 25 oktober 2018 intervjuade UHR nio lärosätesrepresentanter för att undersöka vad de ser som de viktigaste orsakerna till avhopp. För en mera detaljerad beskrivning av vad som framkom under intervjuerna, beställ dokumentet *Sammanställning av fokusgruppsintervjuerna*, diarienummer 1.1.1-00918-2018, av registrator@uhr.se

och då särskilt vad gäller studenternas förmåga till akademiskt skrivande. Lärosätenas generella intryck är att den förmågan försämras för varje år. Det gäller både studenter med svenska som modersmål och studenter med andra modersmål, även om studenter med utländsk bakgrund oftare upplevdes ha utmaningar vad gäller skrivandet. I det här sammanhanget visar statistiska analyser att studenter med utländsk bakgrund hoppar av ämneslärarutbildningen i högre utsträckning (UKÄ 2017b).

En annan faktor som lyftes fram i fokusgruppsintervjuerna rör övergången från gymnasiet till högskolan, och handlar mera specifikt om upplevelsen av en ojämnhet i kvalitet på gymnasieskolornas undervisning som genererar olika förkunskaper hos studenterna. Bland studenter på ämneslärarutbildningen med inriktning mot svenska kan det till exempel finnas personer som inte har läst grammatik sedan i årskurs 7 likväl som personer som har läst grammatik både i högstadiet och i gymnasiet.

I det här sammanhanget är det viktigt att påpeka att alla studenter som har antagits till ämneslärarutbildningen uppfyller den grundläggande behörigheten och de särskilda behörighetskrav som gäller för respektive ämnesinriktning. De krav på särskild behörighet som kan ställas på en utbildning ska vara helt nödvändiga för att en student ska kunna tillgodogöra sig utbildningen (Högskoleförordningen 1993:100). Om studenterna uppfyller kravet på behörighet genom godkänt betyg (lägst betyg E i nuvarande betygssystem) i de kurser som anges i behörighetskravet anses de därmed också ha förutsättningar för att klara utbildningen.

Mer stöd efterlyses

Att ge det stöd som studenterna behöver för att klara sig igenom utbildningen lyftes generellt av deltagarna i fokusgruppsintervjuerna som en helt nödvändig insats för att få fler ämneslärarstudenter att ta examen. Avsaknad av stöd var också något som studenterna lyfte fram som problematiskt i avhoppsanalyserna som UHR har tagit del av (Hasselgren 2018, Nilsson 2014, Hedlund 2018, och Carlhed 2015). Det framkom under fokusgruppsintervjuerna att det finns lärosäten där en så stor andel som 25 procent av studenterna på ämneslärarutbildningen har sådana språkliga problem att de inte klarar studierna utan stöd, till exempel i form av språkverkstäder. Stöd till de studenter som behöver det, framför allt i början av utbildningen, är därför viktigt.

Viktiga fakta i den här frågan är UKÄ:s analyser som visar att det finns en ovanligt stor spridning i betygen bland studenterna på ämneslärarutbildningen (UKÄ 2017a). Studenterna inom utbildningsområdet Undervisning har dessutom i snitt endast 8 timmars lärarledd undervisning per vecka (UKÄ 2018b) och flertalet ämneslärarstudenter läser ämnesstudierna i en liten "lärarmiljö". Med liten lärarmiljö avser UHR det faktum att många ämneslärarstudenter i början på utbildningen läser sina ämnen på ämnesinstitutionerna, i stor utsträckning tillsammans med andra studenter som inte läser på en lärarutbildning. Kopplingen till lärarrollen genom ämnesdidaktik tycks variera och praktik genom

den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) dröjer i många fall. I den analys av avhopp från ämneslärarutbildning som genomfördes vid Uppsala universitet framkom att studenterna uppfattar att lärarna som undervisar på ämnesinstitutionerna inte har riktigt klart för sig vad ämneslärarstudenterna ska läsa mer än deras egna ämnen och hur det skulle kunna kopplas ihop med didaktiken (Carlhed 2015). Sammantaget ställer detta stora krav på den enskildes förmåga att klara av studierna.

Utbildningen för svår för vissa och för lätt andra

En dålig matchning mellan studenternas förväntningar på utbildningens nivå och vilka krav som faktiskt ställs under utbildningen verkar vara en annan orsak till avhopp. Den bild som framkommer i de olika avhoppsanalyserna är att vissa studenter upplever utbildningen som för svår, medan andra upplever att den är för lätt (Hasselgren 2018, Nilsson 2014, Hedlund 2018, och Carlhed 2015). Att vissa studenter tycker att utbildningen är för svår hänger delvis samman med lärosätenas bild av att studenterna har svårt med övergången till akademiska studier och svårigheter med generiska färdigheter. Men delvis tolkar UHR studenternas svårigheter också som att det handlar om bristande förkunskaper i det ämne som de ska studera. Statistiska analyser av betyg och avhopp visar att studenter med låga betyg hoppar av sin högskolutbildning i högre utsträckning än andra, ett samband som var särskilt tydligt för ämneslärarutbildningen (UKÄ 2017b). I det här sammanhanget visar både avhoppsanalyser som UHR tagit del av och fokusgruppsintervjuerna att det finns behov av mer stöd till vissa studenter.

Att vissa studenter tycker att utbildningen är för svår medan andra tycker att den är för lätt, är i linje med UKÄ:s analyser som visar att det finns en ovanligt stor spridning i betygen bland studenterna på ämneslärarutbildningen. Detta blir i sin tur en utmaning att förhålla sig till för lärosätena. Om det också finns brister i förkunskaperna hos studenterna behöver detta analyseras djupare då studenterna uppfyller kraven för behörighet.

Många hoppar av tidigt, ofta på grund av felval

Både studenterna själva (Hasselgren 2018, Nilsson 2014, Hedlund 2018, och Carlhed 2015) och representanterna för ämneslärarutbildningarna som deltog i fokusgruppsintervjuerna anger att felval är en vanlig orsak till att hoppa av ämneslärarstudierna. Det framkom också i en studie som Högskoleverket publicerade 2010 (Högskoleverket 2010). Det finns många skäl till att söka en

ämneslärarutbildning. En del resulterar i motiverade studenter som läser sin lärarutbildning för att sedan bli utmärkta lärare. Andra skäl och omständigheter kan leda till att en student hoppar av utbildningen.

Det finns en uppfattning i fokusgrupperna om att en del sökande väljer lärarutbildningen eftersom de tror sig veta vad lärarrollen innebär, baserat på sin erfarenhet som elev. Den bilden stämmer dock med allra största sannolikhet inte överens med en lärares verkliga roll. Att ange felval som orsak till avhopp kan också vara ett uttryck för att studenten upplever utbildningen som för svår.

Lågt söktryck leder ibland fel

Det faktum att de flesta behöriga sökande kommer in på ämneslärarutbildningen påverkar sannolikt avhoppsfrekvensen. Det låga söktrycket kan innebära att en andel mindre motiverade studenter börjar på utbildningen då de kanske inte har tillräckligt högt meritvärde för att komma in på en för dem högre prioriterad utbildning. En del av studenterna kommer kanske senare in på en högre prioriterad utbildning och hoppar då av ämneslärarutbildningen. Här finns tecken på färre avhopp på inriktningar inom ämneslärarutbildningen som har högre söktryck och ett urval, något som framkommit i både fokusgrupperna och i andra samtal med lärarutbildningarna.

Det låga söktrycket innebär att alla behöriga sökande antas till flera av inriktningarna inom ämneslärarutbildningen. Ett lågt söktryck kan ge en felaktig bild av att utbildningen är lätt, men när de väl är antagna är det vissa studenter som inte klarar av studierna.

Som tidigare nämnts är det en stor spridning på gymnasiebetygen bland ämneslärarstudenterna och ämneslärarutbildningen är den lärarutbildning med högst andel studenter med höga gymnasiebetyg (UKÄ 2017b). För att sätta lärarstudenternas gymnasiemeriter i ett sammanhang går det att jämföra med läkarstudenternas meriter. De två studentgruppernas meritvärde i antagningen inför hösten 2014 visar att det var fler studenter med minst meritvärde 20,0 som antogs till lärarprogrammen än till läkarprogrammet. Nu antas visserligen bara drygt 400 läkarstudenter i betygurvalsgrupperna, och den sist antagna hade 21,88, men det finns också drygt 60 lärarstudenter med lika höga meritvärden (Lärarnas Riksförbund 2015).

Små miljöer ger svag läraridentitet

I fokusgruppsintervjuerna framkom att ämneslärarutbildningen är den lärarutbildning där studenterna har minst möjlighet att få en "läraridentitet" under utbildningen. Detta visade sig också i några av avhoppsanalyserna, där studenterna menar att det saknas en vi-känsla och en tillhörighet som lärare (Carlhed 2015).

Det kan finnas flera olika skäl till detta. Ämneslärarutbildningen är vanligen organiserad så att studenterna börjar med ämnesstudier på respektive ämnesinstitution. Där läser de tillsammans med andra studenter som inte studerar på en lärarutbildning. Det kan jämföras med de andra lärarutbildningarna där studenterna i stor utsträckning läser sina kurser med andra lärarstudenter i sammanhållna grupper. Studenternas "lärarmiljöer" på ämneslärarutbildningen blir därför i många fall små och består ibland endast av några få personer. Det kan leda till en otydlig roll som just lärarstudent och göra det svårare att skapa en tydlig identitet som ämneslärare. De små miljöerna kan också innebära att det saknas ett sammanhang för att föra både inspirerande och problematiserande diskussioner om sin lärarutbildning och om läraryrket samt att ämnesdidaktiken inte finns med som ett naturligt inslag. Detta kan också göra det svårare att få stöd från både de undervisande lärarna och medstudenterna i lärarstudierna, något som bedöms som särskilt viktigt för de studenter som har sämst förkunskaper och de studenter som tvekar över sitt utbildningsval.

Ämnesstudierna i fokus och sen kontakt med lärarrollen

På många ämneslärarutbildningar har studenterna ingen VFU förrän efter sex terminer. Då avhoppet vanligtvis sker tidigt under utbildningen tycks inte VFU:n vara kopplad till avhopp i någon större utsträckning. Men det faktum att det kan dröja innan studenterna får pröva lärarrollen i form av VFU kan innebära att de hoppar av innan de hunnit testa sig själva som lärare.

I motsats till de andra lärarutbildningarna är det ofta ämnesintresset som är ingången till ämneslärarutbildningen, inte alltid primärt rollen som lärare. Det kan också bidra till att identiteten som lärarstudent och motivationen till att bli just lärare är lägre. Inom vissa ämnesområden finns också andra konkurrerande arbetsmarknader, samtidigt som läraridentiteten är svag eller lärarrollen tycks attraktiv. Detta kan göra att studenterna byter bana.

Det finns mer fördelaktiga sätt att bli ämneslärare

Kopplat till den stora lärarbristen och den mycket goda arbetsmarknaden för lärare finns i dag andra ekonomiskt och tidsmässigt mer fördelaktiga sätt att bli lärare på än att gå en hel ämneslärarutbildning. Det gäller främst via kompletterande pedagogisk utbildning (KPU), och kanske i viss mån via vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL) och kompletterande utbildning för de som har utländsk lärarexamen och vill arbeta som lärare i Sverige (ULV). Dessa alternativa vägar till läraryrket kan innebära avhopp från

den reguljära ämneslärarutbildningen, men bör inte ses som ett problem om det i slutändan leder till examinerade lärare. Ett exempel är ett annat uppdrag som getts till UHR, nämligen Lärarutbildningsguiden som bland annat lyfter de kompletterande utbildningarna för att öka kännedomen om alternativa vägar till läraryrket. I guiden finns även ett test eller "lärarkompass" där man får förslag på möjliga utbildningsvägar. Lärarutbildningsguiden planeras lanseras i mitten av februari 2019.

UHR har inga aktuella uppgifter om hur stor andel av avhopparna från en reguljär ämneslärarutbildning som därefter går över till en KPU eller tar en annan väg för att bli lärare. Men det finns en samstämmighet både bland lärosäten och bland studenter om att den goda arbetsmarknaden och de alternativa vägarna in i läraryrket ökar avhoppsfrekvensen på ämneslärarutbildningen. Ett exempel som nämndes vid en fokusgruppsintervju var att elva studenter hoppade av en ämneslärarutbildning under ett år och att fem av dem några år senare hade tagit examen på annat sätt.

Ett-ämneslärare via kompletterande pedagogisk utbildning

Under fokusgruppsintervjuerna som UHR genomförde med representanter för ämneslärarutbildningarna lyftes de alternativa möjligheterna att bli lärare upp som en anledning till avhopp. En del väljer att bli ett-ämneslärare via en KPU och därmed bli klar fortare med studierna. En möjlighet är att sedan komplettera med ytterligare ett ämne inom ramen för sin anställning som lärare och med stöd av sin arbetsgivare. På några ställen i landet finns det möjlighet att få en månatlig ersättning från arbetsgivaren för att läsa en KPU vilket kan ses som en attraktiv väg att få en examen. Ett sådant exempel finns i Dalaregionen där skolhuvudmännen står för lönen och där tanken är att studenterna ska kombinera deltidsstudier på 75 procent med halvtidsarbete på skolan (Skolvärlden 2017). Statistik från UKÄ visar att en av fyra nybörjare på ämneslärarutbildningen 2016/17 var en KPU-student (2018a), vilket visar att KPU numera är en viktig väg till läraryrket.

Vissa börjar arbeta som obehöriga lärare

Den stora lärarbristen, framför allt inom vissa ämnen, kan också innebära att studenterna erbjuds ett arbete under tiden som de gör sin VFU och därför lämnar sin utbildning. Vissa av dem kanske kompletterar sin utbildning, och blir därmed så småningom behöriga lärare, medan andra fortsätter att arbeta som lärare utan att vara behöriga (Skolverket 2017).

Läraryrkets status och utsatta arbetssituationen påverkar

Både studenterna (Carlhed 2015) och lärosätena ansåg att läraryrkets status och en negativ bild av lärarnas arbetsmiljö påverkar studenters val att stanna kvar på utbildningen eller hoppa av. I fokusgruppsintervjuerna lyftes att bristen på status även kunde upplevas inom högskolan där ämneslärarstudenterna i stor utsträckning befinner sig på institutioner som inte primärt utbildar lärare, och där de inte alltid upplever sig stå högt i rang i den akademiska miljön.

UHR bedömer också att utbildningens status påverkas negativt av det låga söktrycket, som innebär att alla behöriga sökande antas till flera av inriktningarna inom ämneslärarutbildningen, och den felaktiga mediala bilden av att vem som helst kan komma in på utbildningen (se exempelvis DN 2013). Detta kan i förlängningen också påverka avhoppet.

Givet problembilden, vad kan ett antagningsprov bidra med?

Ett prov kan bedöma kunskaper, egenskaper och förmågor hos en individ, i det här fallet sökande till en ämneslärarutbildning. Då flera viktiga orsaker till avhopp inte primärt är kopplade till individen kan dock ett antagningsprov med allra största sannolikhet endast påverka avhoppsfrekvensen i en begränsad omfattning. Se vidare i kapitel 4.

För att ett antagningsprov ska kunna bidra till att minska avhoppet behöver det kunna mäta de förmågor och egenskaper hos en individ som innebär en ökad risk för avhopp. Det ska vara förmågor och egenskaper som kan mätas vid ett enstaka tillfälle, som inte varierar över tid och som inte heller kan utvecklas under utbildningen. Givet bilden av vad som är kopplat till en högre avhoppsrisk bedömer UHR att det skulle vara mycket komplicerat att konstruera ett antagningsprov som på ett rättssäkert och resurssmart sätt *de facto* mäter det som det skulle behöva mäta för att fylla sin funktion. Att provet ska användas för att pröva behörighet innebär också att det ställs särskilt höga krav på rättssäkerhet, både för att säkerställa att studentens förmågor bedöms på ett korrekt sätt och för att beslutet kan överklagas.

Kap. 3 Erfarenheter från försöket med lämplighetsbedömning

Regeringen gav 2014 UHR i uppdrag att samordna en försöksverksamhet med krav på att den som antas till en utbildning som leder till förskolläraryrket, grundläraryrket eller ämnesläraryrket är lämplig för yrket. Linnéuniversitetet och Stiftelsen Högskolan i Jönköping utvecklade inom ramen för detta uppdrag varsin modell för att bedöma lämplighet av sökande, modeller som användes i antagningen till höstterminen 2016 (HT 2016) till ett antal utvalda lärarprogram.

Under 2017–2018 utvärderades försöksverksamheten av UHR i samarbete med de deltagande lärosätena (UHR 2018). När försöket slutrapporterades i maj 2018 var UHR:s övergripande slutsats att det utifrån de resultat som kunnat påvisas inte var möjligt att rekommendera ett generellt införande av lämplighetsbedömning till lärarutbildningarna. Effekterna på VFU-prestationerna var högst måttliga och inte systematiska. Analysen visar inte heller på några positiva effekter när det gäller antalet tagna poäng eller studieavhopp. Tvärtom har studenter som antagits på lämplighet för vissa av lärarutbildningarna en lägre poängproduktion och en lägre benägenhet att stanna kvar på utbildningen än studenter som inte antagits på lämplighet. Fokus i försöket var lämplighet för yrket, till skillnad från det nu aktuella uppdraget som fokuserar på att minska avhoppet från ämneslärarutbildningen.

I det här uppdraget kan UHR dra nytta av arbetet med försöksverksamheten på flera sätt. Det gäller fortsatta och fördjupade statistiska analyser av den studentpopulation som antogs HT 2016 med lämplighetsbedömning och den forskningsöversikt som togs fram om lämplighetsprövning. Det gäller även tankarna kring alternativa vägar för att nå de många och delvis olika förväntningarna med lämplighetsbedömning, som tas tillvara i det här sammanhanget och utvecklas vidare. De målen var bland annat att bidra till att öka genomströmningen och att bedömningen skulle vara ett tillfälle för självreflektion etcetera. UHR återkommer till den diskussionen i kapitel 5.

Fördjupade analyser av de studenter som lämplighetsbedömdes

UHR har fått i uppdrag att förbereda utvecklingen av ett särskilt antagningsprov för ämneslärarutbildningen som har till syfte att öka genomströmningen.

Studenternas motivation är enligt regeringen en särskilt intressant aspekt att analysera i sammanhanget.

Mot den bakgrunden har UHR genomfört fördjupade statistiska analyser av just möjliga effekter på genomströmningen av de lämplighetsbedömningarna som genomfördes HT 2016, med ytterligare två terminers uppföljningstid. För att fullt ut analysera möjliga faktorerers påverkan på genomströmningen hos de lämplighetsbedömda studenterna har följande inkluderats i analyserna:

- Bedömd motivation för läraryrket i lämplighetsbedömningen
- Den prioriteringsordning i vilken de lämplighetsbedömda studenterna hade valt sin utbildning, som ett uttryck för deras motivation.
- Gymnasiemeriter, som ett mått på deras akademiska förkunskaper
- Bedömd skriftliga förmåga i lämplighetsbedömningen, som ytterligare ett uttryck för deras akademiska förkunskaper
- Kursbetyg från gymnasiet i svenska, engelska och matematik, för att fördjupa förståelsen av vilka aspekter av akademiska förkunskaper som hör ihop med genomströmningen på utbildningarna
- Avhopp under termin 2–4 och poängproduktion per termin, eftersom en låg poängproduktion kan vara ett steg på vägen mot att hoppa av utbildningen.

I analyserna inkluderas samtliga studenter som blev godkända vid lämplighetsbedömningen och som påbörjade någon lärarutbildning. Anledningen är att ämneslärarstudenterna i försöksverksamheten var för få för att analyseras separat. Det ska observeras att det totala antalet studenter som ingick i uppföljningen var 212, varav 42 gick en ämneslärarutbildning, vilket gör att generaliseringar av resultaten bör göras med försiktighet.

De statistiska analyserna³ genomfördes för att besvara frågan om vad som påverkar risken för studieavhopp och/eller låg poängproduktion. I de slutliga statistiska modellerna togs hänsyn till lärosäte, lärarutbildning, kön, ålder och eventuell utländsk bakgrund.

Betygen påverkade genomströmningen

Analyserna visade att den i försöksverksamheten bedömda motivationen för läraryrket inte påverkade risken för att hoppa av den påbörjade utbildningen.

³ De analyser som gjordes var Kaplan-Meier-analyser för studera effekterna på utfallsmåtten av påverkansvariablerna termin för termin, Proportional Hazard-analys för att skatta den samlade risken för att påverkansvariablerna påverkar risken för att hoppa av under uppföljningstiden, och linjär regression för att undersöka sambandet mellan påverkansvariablerna och poängproduktionen.

Risken påverkades inte heller av hur högt studenterna prioriterat den påbörjade lärarutbildningen när de sökte den.⁴

Inte oväntat hade gymnasiemeriterna en statistiskt signifikant påverkan på studenternas genomströmning. För varje ytterligare steg i meritvärdeskalan (0–20) minskade risken att hoppa av utbildningen. Det framgår av en statistisk analys som omfattade bedömd motivation, prioriteringsordning, universitet och program, kön, ålder och eventuell utländsk bakgrund.

När poängproduktion per termin analyserades som indikator på genomströmning blev resultatet likartat som det för avhopp, det vill säga att gymnasiebetyget var det som påverkade utfallet, vilket återigen inte förvånar eftersom gymnasiebetyg är den bästa prediktorn på studieframgång.

Forskningsöversikten i ljuset av ett antagningsprov

En forskningsöversikt om lämplighetsbedömningar av sökande till lärarutbildningar och närliggande professionsutbildningar nationellt och internationellt togs fram inom ramen för försöksverksamheten (Fonseca 2017). Även den kan ses i perspektivet av det här uppdraget. Forskningsöversikten visar att lämplighetsprövning till lärarutbildningar har använts i ett antal länder med den huvudsakliga målsättningen att minska avhopp. I andra länder har drivkraften varit att skapa ett urvalsinstrument för att selektera bland många högt meriterade sökande för att hitta de bästa studenterna för just den utbildning eller det yrke som utbildningen leder till.

Sätten att genomföra lämplighetsbedömningarna varierar. En kombination av stegvisa delprov där sökandegruppen successivt minskas är vanligt förekommande i de fall söktrycket är högt, liksom att resurskrävande delprov skrivs i slutet av antagningsprocessen. Vanliga metoder för lämplighetsprövning är essäskrivande, självbiografier, gruppövningar, referensbrev och personliga intervjuer. När det gäller vilka lärarkvaliteter som anses värdefulla att bedöma redovisas en betydande enighet om att motivation är en av dem.

Ett genomgående tema i forskningsöversikten är att många studier framför allt är beskrivande och att påfallande få följer upp vare sig genomströmning eller lärarkvalitet efter lämplighetsantagning. Resultaten av de lämplighetsbedömningar som trots allt har följts upp är inte entydiga. Betyg från tidigare utbildningar anses generellt kunna prognosticera framgång i utbildningarnas teoretiska delar. En handfull uppföljande studier indikerar att resultat från lämplighetsprövning, i grova drag, kan förutsäga framgång i

⁴ För en mera detaljerad beskrivning av de statistiska analyser som genomförts och resultatet av dem, beställ dokumentet *Sammanställning av de statistiska analyserna*, diarienummer 1.1.1-00918-2018, av registrator@uhr.se.

utbildningspraktiken. När det gäller uppföljning även efter avslutad utbildning är de aktuella studierna så få att inga slutsatser kan dras.

Prov får olika betydelse beroende på söktryck

Lämplighetsbedömningar görs ofta som ett andra eller tredje steg i antagningsprocessen till lärarutbildningar som har högt söktryck. Effekten och funktionen av införandet av lämplighetsprövning skiljer sig åt beroende på om söktrycket är högt eller lågt. Det finns indikationer på att lämplighetsprövning kan avhålla de minst motiverade sökande från att fullfölja sin ansökan. Det är däremot mera osäkert om införandet av lämplighetsprövning i sig kan bidra till att förmå de bäst lämpade att söka till en lärarutbildning. Av en jämförelse mellan danska och finska lärarstudenter drar Reimer och Dorf (2014) slutsatsen att det knappast är troligt. Skillnaderna i synen på läraryrket i Danmark respektive i Finland är helt enkelt för stora. Om en statushöjning av läraryrket uppfattas vara en förutsättning för att komma tillrätta med den akuta lärarbristen i Sverige blir en naturlig följdfråga om statusen för läraryrket bättre kan höjas på andra vis än genom att införa lämplighetsprövning.

Kap. 4 Antagningsprov

Som beskrivits tidigare i rapporten kan ett antagningsprov enbart skatta avhoppsfaktorer som är kopplade till en individ. Den sammantagna bilden av vad som ligger bakom den relativt höga förekomsten av avhopp från ämneslärarutbildningen visar däremot på flera andra orsaker. En del av dem är kopplade till den enskilda studenten, en del ligger inom ramen för utbildningen och högskolan, och andra orsaker ligger snarare i samhället utanför högskolan. UHR:s bedömning är därför att ett antagningsprov inte kommer att kunna påverka avhoppsfrekvensen i önskad omfattning.

UHR bedömer vidare att det är komplicerat att definiera de avhoppsfaktorer som är kopplade till individen och som skulle vara lämpliga att mäta på ett rättssäkert och resurseffektivt sätt med ett prov. Det gäller alltså faktorer som inte varierar över tid och inte kan utvecklas och påverkas av externa omständigheter såsom en utbildning och dess miljö. Det krävs en omfattande provutveckling och testning för att säkerställa att provet verkligen minskar avhoppet och att det gör det i en omfattning som motiverar provets användning. Det faktum att provet ska användas för att ge behörighet gör att det ställs extra höga krav på rättssäkerhet. Behörighet kan till exempel överklagas. UHR har inte hittat något tydligt stöd i forskningen för att den här typen av prov fungerar, något som sannolikt hänger samman med komplexiteten.

För att svara mot regeringens uppdrag har UHR gjort en plan för hur ett antagningsprov ska kunna utvecklas och implementeras.

Hur arbetet med utformningen kan läggas upp

För att konstruera denna typ av prov krävs flera olika typer av kompetenser, varav en del går att förutsäga i nuläget och andra är beroende av hur ett eventuellt fortsatt arbete skulle se ut. I ett första steg skulle rätt kompetenser behövas för att identifiera de egenskaper och förmågor hos en sökande som kan predicera en ökad risk att hoppa av utbildningen, egenskaper som kan mätas på ett rättssäkert sätt i ett antagningsprov. Därefter behövs kompetenser för både provkonstruktion och teknik för att utvecklas och införa ett nationellt behörighetsprov.

Att utveckla ett nationellt antagningsprov som är giltigt för samtliga ämneslärarutbildningar skulle vara mest ekonomiskt fördelaktigt, såväl för lärosätena som för de sökande. En nationell modell skulle även garantera högre rättssäkerhet och likvärdighet vid bedömningarna, något som UHR enligt ovan bedömer vara en stor utmaning.

Möjlig tidplan

Att utveckla ett prov är en omfattande process, det kan UHR konstatera baserat på erfarenheter från försöksverksamheten med lämplighetsbedömning och från andra prov. Det tar cirka 2 år att ta fram ett högskoleprov, och ett nationellt prov i svenska och svenska som andraspråk tar cirka 1,5 till 2 år att färdigställa. I Tillträdesutredningen uppskattades ett behörighetsprov ta cirka 7 år att utveckla, genomföra och följa upp. En möjlig tidplan för utveckling av ett antagningsprov skulle med utgångspunkt i ovanstående kunna se ut enligt följande:

2019–2020: utveckling av antagningsprov (innehåll och utformning)

2021: utprovning och justering

2022–2023: skarpa antagningar

2024–2028: uppföljning

2028: beslut om permanent införande

Erfarenheterna från lämplighetsbedömningen visar att de studenter som antogs genom ett lämplighetsprov, eller som i det här fallet ett antagningsprov, bör följas under en längre tid, åtminstone under hela studietiden och helst även in i arbetslivet. På så sätt går det att studera eventuella långsiktiga effekter av användandet av ett prov.

Digitalt prov mest rimligt givet antalet sökande

Ett antagningsprov som behörighetskrav till ämneslärarutbildningen skulle med dagens regelverk innebära att alla sökande måste ges möjlighet att genomföra provet för att bli behöriga till sökt utbildning. Ämneslärarutbildningen har många sökande, till höstterminen 2018 var det drygt 11 900. Det medför krav på att kunna genomföra provet på ett lättillgängligt och tids- och resurseffektivt sätt.

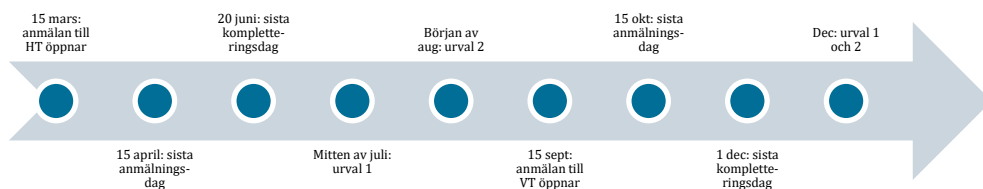
En sådan lösning skulle kunna vara ett digitalt prov. Ett digitalt prov kräver dock mycket resurser att konstruera, vad gäller både innehåll och teknisk utformning. Resurser krävs vidare för den administrativa processen för provanmälan, genomförande och efterarbete. I en löpande användning av ett prov krävs sedan fortsatta resurser för underhåll, uppdatering och vidareutveckling av provet.

Hur passar ett antagningsprov in i antagningsprocessen?

Antagning till lärarutbildningar sker två gånger per år, hösttermin och vårtermin. Figuren nedan visar viktiga datum under antagningsåret.

Ämneslärarutbildningarna som erbjuds till en hösttermin är avsevärt fler än de som erbjuds till en vårtermin, och därmed är också söktrycket större till en hösttermin än en vårtermin.

Under förutsättning att provet enbart gäller för de som har sökt till en ämneslärarutbildning finns det några tidpunkter att förhålla sig till i antagningsprocessen. Antagningsomgången till en hösttermin öppnar i mitten av mars och stänger i mitten av april, och antagningsomgången till en vårtermin öppnar i mitten av september och stänger i mitten av oktober. Provperioden skulle tidigast kunna inledas i mitten av mars inför en hösttermin och i mitten av september för en vårtermin. Till en hösttermin pågår handläggning fram till i början av juli, och urval 1 görs i mitten av juli. Till en vårtermin pågår handläggning till början av december, och urval 1 görs strax därefter. Den sökande kan komplettera med betyg och andra meriter fram till ett i förväg bestämt datum. En sökande som gör antagningsprovet behöver inte uppfylla de övriga behörighetskraven när hen gör antagningsprovet. För att kunna antas behöver samtliga behörighetskrav vara uppfyllda.

Det danska provet passar inte in i det svenska systemet

I Danmark används sedan 2013 ett antagningsprov med intervjuer av de sökande med lägst gymnasieremeriter, cirka 20 procent av alla sökande. Syftet med provet är att minska avhoppet och det genomförs genom strukturerade intervjuer. Att endast intervjua de sökande med lägst gymnasieremeriter innebär att man slipper den stora kostnad som det skulle innebära att intervjua samtliga sökanden.

Avhoppsfrekvensen året innan antagningsprovet infördes var under första året på utbildningen var 33 procent. Den första utvärderingen av antagningsprovet visar att erfarenheterna är goda och avhoppet har minskat med fem procentenheter (Danmarks evalueringsinstitut, 2017). Effekten av provet på poängproduktion ingår inte i analysen. Avhoppet har minskat mest bland studenter med lägre betyg (under 5 på den danska betygsskalan) och lite förvånande även bland studenter med högre betyg (över 10 på den danska betygsskalan). Den sistnämnda gruppens minskade avhopp bedöms bero på att utbildningsmiljön blivit mer stimulerande för dem med höga betyg. En nackdel med provet är att

antalet antagna har minskat med 20 procent och att antalet studenter som slutför utbildningen är nära 10 procent färre än innan provet infördes.

I den svenska antagningsprocessen är inte meritvärdet färdigberäknat förrän till urval 1, det vill säga i mitten av juli för antagningen till höstterminen. Det gör att det inte går att i förväg ta ut de sökande som borde göra antagningsprovet enligt den danska modellen. De som går sista året på gymnasiet och söker till höstterminen samma år får nämligen inte sitt slutliga betyg förrän i juni. Det innebär att ett antagningsprov enligt den danska modellen inte i dagsläget är möjligt att använda i det svenska antagningssystemet.

Kap. 5 Olika sätt att minska avhoppen

Den sammantagna bilden av vad som ligger bakom den relativt höga förekomsten av avhopp från ämneslärarutbildningen visar på flera viktiga orsaker. En del av dem är kopplade till den enskilda studenten, en del ligger inom ramen för utbildningen och högskolan, och andra orsaker ligger snarare i samhället utanför högskolan. Flera av dem hänger ihop. Enligt UHR:s bedömning gör den relativt sammansatta problembilden av varför studenterna hoppar av ämneslärarutbildning att det på motsvarande sätt behövs en kombination av olika lösningar för att minska avhoppen.

I det följande presenteras möjliga lösningar på avhoppen. Lösningarna adresserar de orsaker till avhopp som är kopplade till den enskilda studenten och till utbildningen, inte till andra omkringliggande orsaker. De handlar i stor utsträckning om åtgärder inför valet av utbildning och i början på utbildningen. Förslagen baseras på den samlade bilden av avhopporsaker som redovisas i kapitel 2, på de dialoger som förts med lärosätena och med UHR:s referensgrupp för uppdraget och på erfarenheterna från försöksverksamheten med lämplighetsbedömning. Dessa förslag ska ses som ytterligare ett steg i ett arbete som redan pågår på flera håll för att minska avhoppen från ämneslärarutbildningen, i syfte att öka antalet lärare i skolan.

Utökad studievägledning inför valet av utbildning

En viktig orsak till avhopp tycks vara felval, till exempel att studenten har börjat på en ämneslärarutbildning med en felaktig bild av vad utbildningen innebär och kräver. En annan typ av felval kan bero på att studenten egentligen ville gå en annan utbildning, men inte kom in på den.

Här kan en utökad studievägledning inför valet av utbildning hjälpa de sökande att få en bild av vad ämneslärarutbildningen innebär och kräver samt vad yrket innebär. Är lärarutbildningen rätt för mig? Är ämneslärarutbildningen rätt för mig givet att det är den lärarutbildning där ämnesstudierna i allmänhet är mer krävande än i övriga lärarutbildningar? En utökad studievägledning skulle kunna hjälpa den sökande att göra ett mer informerat val och även stärka motivationen hos de sökande. Väl antagen kan en tidig studievägledning och samtal kring utbildningen och yrkesrollen med både de akademiska lärarna och andra lärarstudenter fungera på liknande sätt.

Uppmuntra till vägledning eller självtest inför val av utbildning

En webbaserad självprövning utvecklades vid Linnéuniversitetet och informationsfilmer togs fram vid Högskolan i Jönköping i samband med försöksverksamheten med lämplighetsbedömning (UHR 2018). Deras möjliga funktion som utökad studievägledning och grund för självselektion är intressanta ur perspektivet att minska avhopp. Flera internationella modeller räknar självselektion som en kostnadsbesparande del, som skulle kunna förbättras genom stärkt vägledning (Fonseca 2017).

Den webbaserade självprövningen bestod av två delar. I en del behandlade frågan *Är lärarprofessionen verkligen något för mig och är jag något för lärarprofessionen?* i samband med ett antal vinjetter som i ord och bild skildrade delar av en lärares arbetsliv. De som gjorde webbtestet fick under några olika vinjetter ta ställning till i vilken mån de upplevde att de hade förutsättningar för, och intresse av, att arbeta med dessa områden. Den andra delen prövade förmågan att förstå skriftliga texter utifrån de behörighetskrav i svenska som gäller för lärarutbildningen. De sökande som gjorde självtestet under försöksverksamheten med lämplighetsbedömning var samtliga positiva till det och upplevde den som informativ, att den hade gett kunskap om läraryrkets innehåll och samtidigt väckt frågor som ledde till eftertanke (UHR 2018).

Högskolan i Jönköping valde att komplettera den lite mer "säljande" informationen om utbildningarna med en bredare och mer verklighetsnära bild av vad läraryrket kan innebära. Detta gjordes med hjälp av ett antal kortare filmer i anslutning till informationen om lärarutbildningen på webbsidan. Målet med den mer verklighetsnära bilden av yrket som filmerna skulle förmedla var att ge presumtiva sökande ett relevant och bra underlag att reflektera kring inför sitt val av utbildning. Förhoppningen var att få dem som verkligen var intresserade att söka, men också att få dem som var svagt motiverade att avstå från att söka.

Stockholms universitet har i slutet av 2018 publicerat en matchningshjälp (Stockholms universitet 2018) för potentiella sökande till lärarutbildning, för att öka sannolikheten för att de sökande gör medvetna val: Vilken typ av lärarutbildning skulle passa bäst, givet intresse och förkunskaper? Baserat på erfarenheter av internationell studentrekrytering har ett antal matchningsfrågor formulerats, baserat på innehållet i förskollärarutbildningen, i grundlärarutbildningarna med inriktning mot fritidshem, F-3 och 4-6, och i ämneslärarutbildningen med inriktning 7-9 och gymnasiet. Svaren på frågorna leder fram till en matchning med en lämplig lärarutbildning, där information ges om utbildningens innehåll och längd. De som gått igenom matchningen kontaktas därefter på den e-postadress de lämnat med kompletterande information om utbildningen ifråga, som ett sätt att upprätthålla och förstärka motivationen att söka just den utbildningen. Matchningshjälpen kan också leda till att den sökande inte längre har intresse av lärarutbildning och då tas ingen kontakt.

Är obligatorisk förpraktik ett alternativ?

I flera andra länder förekommer krav på relevant praktik med barn och ungdomar. Denna praxis rådde även i Sverige fram till 1977 inför antagningen till förskolläraryrket. Ett exempel på förpraktik som tillämpas i England är ett särskilt program, där sökande under en eller flera dagars fältstudier ska få en bild av vad läraryrket innebär genom att samtala med lärare, ta del av lärararbetet och observera undervisning (Government UK 2018). Ett annat exempel är vid Radford University där kravet är femtio timmars obligatorisk förpraktik som bedöms av ansvariga lärare (2018, 14 december).

Inledande "lärarstrimma" på utbildningen

En ytterligare möjlighet är en lärarstrimma med bland annat tydlig ämnesdidaktik under den första delen av utbildningen. Under den perioden skulle det finnas tillfälle för studenten att få en mer konkret bild av vad som krävs för att klara av utbildningen både ämnesmässigt och avseende de akademiska färdigheterna. Lärarstrimman skulle också kunna bidra till en tydligare uppfattning om vad läraryrket i allmänhet och ämnesläraryrket i synnerhet innebär. Under perioden skulle lärosätet få tillfälle att identifiera behov av stöd i ett tidigt skede för att på så sätt snabbt kunna ge studenterna det stöd som behövs.

En inledande lärarstrimma skulle kunna bidra till den lärmiljö som både ämneslärostudenter och utbildningarna själva i många fall anser saknas. Baserat på det underlag som UHR har haft för det här arbetet, se kapitel 2, ges här förslag på ett antal områden som skulle kunna ingå i en sådan provperiod. Förslagen hänger i många fall ihop.

Integrerad studie- och yrkesvägledning

Genom att inleda utbildningen med att ge en bild av vad utbildningen och läraryrket innebär skulle den enskilda studenten få ytterligare underlag för att göra ett välgrundat val – att antingen fortsätta utbildningen eller att sluta. Det kan också bidra till att redan motiverade studenter bibehåller sin motivation, och att motivationen kan öka hos andra studenter.

Integrerad studie- och yrkesvägledning kan säkerligen göras på flera olika sätt. Till exempel i form av samtal och seminarier om vad det innebär att vara lärare, i form av anpassad studievägledning eller genom mentorer i form av lärare eller seniora studenter. Hur detta bör utformas är något som utbildningsanordnarna bäst kan bedöma tillsammans med studenterna, i relation till de olika ämnesinriktningarna och till förutsättningarna på olika lärosäten.

Tidig kontakt med lärarrollen

Den svaga läraridentiteten hos många ämneslärarstudenter och det faktum att många har sin första VFU långt in i utbildningen gör att en tidigare kontakt med lärarrollen vore önskvärd. Studenter skulle kunna ges möjlighet att auskultera under den första terminen, ett upplägg som skulle kunna testas på de övningsskolor som finns. Här kan inspiration hämtas från de olika försöksverksamheterna med verksamhetsintegrering som pågår på olika håll i landet.

En förutsägbar utmaning med det här förslaget är att det generellt sett är svårt att hitta tillräckligt många bra praktikplatser till ämneslärarstudenter eftersom alla skolor inte erbjuder VFU-platser. Det är något som bland annat Storstockholm arbetar med tillsammans med skolhuvudmännen (Storsthlm 2018). I den rapporten identifieras såväl matchningsproblem som faktisk platsbrist. Ett antal förslag på lösningar som involverar kommuner, skolor och lärosäten presenteras, och ambitionen är att det fortsatta utvecklingsarbetet ska fortsätta inom ramen för samverkansavtalet *"Lärarutbildning i samverkan inom Stockholmsregionen"*.

Inskolning i akademiska studier

En orsak till avhopp som framkommer är svårigheter med akademiskt skrivande och ett allmänt upplevt kompetensglapp mellan gymnasiet och högskolan. Både studenterna och lärarutbildarna upplever att det behövs mer stöd för vissa studenter för att de ska klara utbildningen och inte välja att hoppa av. Studenternas förmåga att förstå vetenskapliga texter och kommunicera skriftligt och muntligt i en akademisk kontext bör både tränas och undersökas inledningsvis i utbildningen. Att undersöka studenternas förmåga kan bidra till att lärosätet tidigt får information om i vilken omfattning det behövs stöd och vilken typ av stöd som skulle vara mest ändamålsenligt.

Det är angeläget att påminna om att det finns många studenter med höga betyg från gymnasiet på ämneslärarutbildningen, vilket ger särskilda förutsättningar för utbildningsanordnarna (lärosätena) att genomföra utbildningen på en nivå som samtidigt utmanar och stimulerar.

Tidigare och mer kontakt med läraryrket

Avsaknaden av en läraridentitet, "vi-känsla" och en lärmiljö anges, som tidigare nämnts, som en orsak till att hoppa av utbildningen. Detta skulle kunna adresseras ytterligare genom att ha tidigare och kanske mer kontakt med läraryrket. Det tycks inte som om det finns någon tydlig koppling mellan VFU och avhopp, då avhoppet ofta sker tidigt i utbildningen innan studenterna har haft någon VFU. Det innebär att studenterna inte hoppar av för att de blir avskräckta under VFU:n. Här ser dock UHR att en tidigarelagd VFU skulle kunna stärka

studenter i deras val av utbildning och yrke, och därför också öka deras motivation till studierna.

Förstärkt verksamhetsintegrering testas på flera håll

Att låta antagna på olika lärarprogram tidigt komma i kontakt med läraryrket i betydligt högre grad än vad som är vanligt testas under 2013–2019 vid Linnéuniversitetet. Genom att integrera yrkesverksamhet i utbildningen redan inledningsvis ges studenterna möjlighet att tidigt ta ställning till om läraryrket verkar vara något för dem. Avhoppet från utbildningarna är inte färre bland de verksamhetsintegrerade utbildningarna, men däremot tyder en uppföljning på att orsakerna till att lämna utbildningen är mer välgrundade.

Även vid Karlstads universitet finns ett verksamhetsintegrerat grundlärarprogram, med inriktning mot årskurs 4-6. Där läser studenterna med lägre studietakt än de som går det vanliga grundlärarprogrammet med samma inriktning, och de arbetar som lärare i en kommun på 50 procent, fördelat på tre dagar i veckan (Karlstads universitet 2018). Utbildningens längd omfattar med detta upplägg elva i stället för åtta terminer.

Skapa mer av en lärarmiljö

Flera av de redan nämnda förslagen innebär att lärarmiljön stärks och bidrar till en möjlighet att skapa en läraridentitet. Då avsaknaden av en lärarmiljö tycks vara en viktig orsak till att studenterna hoppar av behöver det adresseras löpande i utbildningen. Fokus i ämneslärarutbildningen ligger i stor utsträckning på ämnena, både genom studenternas intresse och genom upplägget på utbildningen, och UHR:s utredning visar vikten av att betona relevansen för lärarrollen. En ämnesdidaktisk strimma skulle kunna bidra till ökad relevans, och stärka kopplingen till lärarrollen i de ämnen som studenten studerar. En sådan strimma skulle kunna åstadkommas genom seminarier, litteratur och auskultationer.

UHR bedömer att det här är en central fråga för ämneslärarutbildningarna och ämneslärarstudenterna att undersöka och ta ställning till.

Fortsatt stöd viktigt till de studenter som behöver det

Givet den stora spridningen av genomsnittsbetyg bland studenterna som påbörjar ämneslärarutbildningen, de få lärarledda undervisningstimmar (UKÄ 2018) och den problembild som beskrivs i kapitel 2 bedömer UHR att det är särskilt viktigt att ge tillräckligt med stöd och vägledning till de studenter som behöver det.

Under den inledande provperioden kan behov av stöd identifieras enligt beskrivningen ovan. Baserat på hur behoven ser ut inom olika ämnesinriktningar och på olika lärosäten kan därefter nödvändiga åtgärder vidtas för att ge studenter goda förutsättningar att klara sina studier.

Hur många avhopp är ”riktiga” och hur många är val av en annan väg?

Som nämns tidigare i rapporten finns i dag andra och mer fördelaktiga sätt att bli lärare på än att gå en hel ämneslärarutbildning, till exempel via en KPU. Givet de senaste årens expansion av KPU (UKÄ 2018a) och de övriga alternativa vägarna till läraryrket skulle det vara intressant att undersöka hur många av avhoppen som är riktiga avhopp från lärarbanan och hur många som egentligen är andra vägar till läraryrket. Detta skulle ge en korrekt bild av avhoppssituationen på ämneslärarutbildningen: hur många är det som verkligen hoppar av läraryrket och hur många är det snarare som väljer en alternativ väg?

Kap. 6 Avslutande reflektioner

De många avhoppen från ämneslärarutbildningen är ett problem för den enskilda studenten, för lärosätena och för samhället. För studenten kan det innebära att tid och pengar ägnas åt studier som är felvalda. För lärosätena och utbildningarna innebär avhoppet försämrade ekonomiska och planeringsmässiga förutsättningar. För samhället leder det till brist på lärare. Frågan behöver därför adresseras med olika perspektiv.

Syftet med det här uppdraget är att genom ett antagningsprov minska avhoppet på ämneslärarutbildningen. UHR har breddat perspektivet eftersom en del av orsakerna till att hoppa av ämneslärarutbildningen är knutna till studenten, exempelvis utbildningsval och förkunskaper. Andra orsaker såsom de små lärarmiljöerna och sen kontakt med läraryrket är snarare kopplade till utbildningen. Ytterligare andra orsaker till avhopp ligger helt utanför högskolan och kan handla om att det i dag finns andra och mer fördelaktiga vägar till läraryrket.

Ett antagningsprov bedöms inte kunna påverka avhoppet i önskad omfattning

Rubriken på den här rapporten är *Kan ett antagningsprov minska avhoppet på ämneslärarutbildningen?* UHR:s bedömning är att ett korrekt konstruerat antagningsprov enbart kan komma till rätta med en begränsad del av de orsaker till avhopp som är viktiga i relation till ämneslärarutbildningen. Ett prov skulle kunna bedöma orsaker till avhopp som är relaterade till studenterna, exempelvis bristande motivation just vid ansökningstillfället. Ett prov når däremot inte de orsaker som är relaterade till själva utbildningen och andra förhållanden som påverkar studentens val att stanna eller hoppa av. UHR bedömer dessutom att det skulle vara en komplicerad och resurskrävande uppgift att konstruera ett prov som på ett rättssäkert sätt kan mäta de olika områden som skulle behöva mätas hos studenten för att minska avhoppet. Det är en god tanke att ett antagningsprov ska kunna ge en bild av vad som är viktigt för ämneslärarutbildningen och lärarrollen, och därmed fungera på ett vägledande sätt, men UHR bedömer att det finns andra och mer resurseffektiva sätt att nå det målet. Några förslag på hur det skulle kunna göras beskrivs i kapitel 5 i den här utredningen.

I samband med det här uppdraget lyfts motivation upp som en viktig faktor kopplat till avhopp. Den forskningsöversikt som refereras till tidigare i rapporten visar också att motivation ses som en viktig faktor för att lyckas i studierna

(Fonseca 2017). Precis som på alla högskoleutbildningar finns det även på ämneslärarutbildningen studenter som inte är tillräckligt motiverade. Antalet förstahandssökande är något lägre till ämneslärarutbildningen jämfört med grundskollärarutbildningen och förskollärarutbildningen, något som kan ses som ett mått på motivation (UKÄ 2017c). I några av de avhoppsanalyser som UHR har tagit del av anger studenter låg motivation som orsak till avhopp (Carlhed 2017, Hasselgren 2018, Nilsson 2014). Det finns även statistiska undersökningar som visar ett samband mellan att ha sökt en utbildning i en lägre prioritetsordning och sannolikheten att hoppa av utbildningen (Högskoleverket 2010). Detta var dock inget som visade sig i de fördjupade statistiska analyser som presenteras i kapitel 3. Motivation kan sannolikt vara kopplat till flera av de orsaker till avhopp som har framkommit i den här utredningen, till exempel felval, lågt söktryck och att studenten upplever utbildningen som antingen för lätt eller för svår.

De teoretiska modellerna om motivation inom olika forskningsfält har det gemensamt att de inte ser motivation som en "absolut" egenskap utan som ett resultat av flera olika faktorer, som något som ändras beroende på sammanhang och över tid. Detta innebär att motivation inte är en egenskap som kan mätas vid en given tidpunkt och sägas vara beständig, eftersom den både kan minska och öka beroende på vad som händer en individ. Givet detta är det svårt att tänka sig att det är möjligt att göra ett prov som på ett rättssäkert sätt mäter motivation.

Många olika orsaker till avhopp kräver en kombination av lösningar

Baserat på resultaten i den här utredningen är det UHR:s uppfattning att det behövs flera olika lösningar för att adressera de olika orsakerna till avhopp från ämneslärarutbildningen. I kapitel 5 presenterar UHR ett antal förslag på lösningar som rör de orsaker till avhopp som är relaterade till den enskilda studenten och till utbildningen. De förslagen handlar om utökad studievägledning inför valet av utbildning och om att skapa en "lärarstrimma" under den första terminen för att låta studenterna komma i kontakt med läraryrket, börja skapa sig en identitet som ämneslärare och skapa motivation för att slutföra utbildningen. Ett annat förslag är att ge studenterna tidigare och mer kontakt med läraryrket och att generellt skapa mer av en läarmiljö under hela utbildningen. Det tycks också vara viktigt för lärosätena att bemöta den relativt heterogena studentpopulationen på ämneslärarutbildningen, exempelvis genom att erbjuda adekvat stöd till de studenter som behöver det.

Flera av de här förslagen på lösningar återfinns redan i dag i olika former, exempelvis utbildningar med en tydligare verksamhetsintegrering. De förslag som presenteras här behöver kompletteras och vidareutvecklas av de som kan frågorna bäst, det vill säga lärosätena, studenterna och andra intressenter.

Är höjda behörighetskrav ett alternativ?

Eftersom gymnasiebetyg har betydelse för studenternas benägenhet att hoppa av skulle höjda behörighetskrav kunna vara ett alternativ för att öka genomströmningen. I nuläget är det inget urval till de allra flesta ämneslärarutbildningar, vilket innebär att alla behöriga sökande antas. Som sagts tidigare uppfyller alla studenter som har antagits till utbildningen kraven på den grundläggande behörigheten och de särskilda behörighetskraven som gäller för respektive ämnesinriktning. Genom att uppfylla kravet på behörighet genom godkänt betyg (lägst betyg E i nuvarande betygssystem) i de kurser som anges i behörighetskravet anses studenten därmed också ha förutsättningar för att klara utbildningen.

På uppdrag av regeringen utreder UHR frågan om en modell med högre krav för särskild behörighet på vissa program som leder till yrkesexamen, däribland lärarutbildningen.

Ämneslärarutbildningen har speciella förutsättningar

Ämneslärarutbildningen skiljer sig till viss del från andra utbildningar i några väsentliga avseenden, något som är viktigt i relation till vad som kan göras för att minska avhoppet. Det är för det första den lärarutbildning med mest fokus på ämnena och där studenternas ingång i lärarutbildningen ofta är ämnesintresset snarare än intresset för lärarrollen. Inledningsvis är det också ämnesstudierna som dominerar, och kontakten med både lärarrollen och lärmiljön är ofta liten.

Studentpopulationen på ämneslärarutbildningen är relativt heterogen i några viktiga avseenden, framför allt spridningen av gymnasiebetygen (UKÄ 2017a) och en relativt stor andel med utländsk bakgrund (UKÄ 2017b). En studentpopulation som är bred i det här avseendet är en utmaning för utbildningarna eftersom de ska möta alla studenter på den nivå som de befinner sig på.

Referenslista

- DN (2013 27 mars) Vem som helst kan bli lärare
<https://www.dn.se/nyheter/sverige/nastan-vem-som-helst-kan-bli-larare/>
- Carlhed, C (2015) Vid den normala studietaktens utkanter – Analyser av studieavbrott på lärarutbildningar vid Uppsala universitet, Rapport Nr 54 i serien Rapporter från forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi.
- Fonseca, L (2017) En forskningsöversikt över lämplighetsprövning inför antagning till lärarutbildning och några andra jämförbara professionsutbildningar. Linnéuniversitetet.
- Government UK (2018, 14 December) Getting into teaching.
<https://getintoteaching.education.gov.uk/school-experience>
- Hasselgren, E (2018) Varför lärarstudenter hoppar av – En studie om orsakerna bakom avhopp från lärarutbildning vid Göteborgs universitet, rapport 2018:02. Göteborgs universitet.
- Hedlund, T (2018), Studenterna som lämnar – En undersökning av orsakerna bakom lärarstudenters studieavbrott. 2018-04-27. Malmö universitet.
- Hellmark Knutsson, H (2015, 18 november). Stor lärarbrist kräver samarbete. Debattartikel i Svenska Dagbladet.
<https://www.regeringen.se/debattartiklar/2015/11/stor-lararbrist-kraver-samarbete/>
- Hellmark Knutsson, H (2018, 18 oktober) Vi har gått vidare med en annan typ av prov. Debattartikel i Svenska Dagbladet.
- Högskoleförordningen (1993:100) 7 kap. 8 §.
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100
- Högskoleverket (2010) "Orsaker till studieavbrott", Rapport 2010:23 R.
- Karlstad universitet (2018) Frågor och svar om Grundlärarprogrammet: Verksamhetsintegrerat program åk. 4-6.
<https://www.kau.se/lararutbildningen/utbildning/program-och-kurser/program/fragor-och-svar-om-grundlararprogrammet>
- Lärarnas Riksförbund (2015) Kan bara de bästa studenterna bli bra lärare?
- Nextmedia (2017). Framtidens karriär - grundskollärare.
<http://lararkarriar.se/grundskola/wp-content/uploads/2017/02/-framtidens-karriar-lar-gr-se-40s.pdf>
- Nilsson, S (2014) Kartläggning och analys av studenters avbrott från lärarutbildningens program. Lärarutbildningens kansli, Karlstads universitet. En analys av studenter antagna till lärarutbildning hösten 2014.
- Radford University (2018, 14 december) Radford University Teacher Preparation Programs.
<https://www.radford.edu/content/dam/colleges/cehd/STEL/50%20CLOCK%20HOURS%20FORM%20-%20Updated%20January%202018.pdf>
- Reimer, D och Dorf, H (2014). Teacher recruitment in context: Differences between Danish and Finnish beginning teacher education students. Scandinavian Journal of Educational Research, 58(6), 659-677.

- Skolverkets pressmeddelande 2017-03-21. <https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2017-03-21-andelen-obehoriga-larare-okar>
- Skolverket (2018) Lärarförsörjning. Kartläggning av hur huvudmän hanterar bristen på behöriga lärare och förskollärare.
- Skolvärlden (2017) Plugga till lärare och få betalt! <https://skolvarlden.se/artiklar/plugga-till-larare-och-fa-betalt>
- Stockholms universitet (2018, 14 december) Vilket lärarprogram passar dig? <https://stockholmsuniversitet.sqore.com/vilket-lararprogram-passar-dig>
- Storsthlm (2018) Brist på VFU-platser på gymnasiet för ämneslärarstudenter. Orsaksanalys och förslag på åtgärder.
- Universitets- och högskolerådet (2018) Lämplighetsbedömning av sökande till lärarutbildning. Utvärdering av försöksverksamheten för lämplighetsbedömning av sökande till lärarutbildning.
- Universitetskanslersämbetet (2017a). Lärarstudenternas gymnasiebetyg, avhopp och studieprestation.
- Universitetskanslersämbetet (2017b) Tidiga avhopp från högskolan. Analyser av genomströmning på de tio största yrkesexamensprogrammen. Universitetskanslersämbetet 2017:17
- Universitetskanslersämbetet (2017c) Årsrapport 2017 för universitet och högskolor.
- Universitetskanslersämbetet (2018a) Nybörjare och examinerade på lärarutbildning: Var fjärde nybörjare på ämneslärarutbildningen är en KPU-student. <https://www.uka.se/download/18.2158bbb51621ecd5a963b/1521030358604/statistisk-analys-2018-03-13-var-fjarde-nyborjare-pa-amneslararutbildningen-ar-kpu-student.pdf>
- Universitetskanslersämbetet (2018b) Lärarledd tid i den svenska högskolan. En studie av scheman. 2018:15